

การรับรองสิทธิผู้ป่วยในประเทศไทย

การรับรองสิทธิผู้ป่วยโดยกฎหมาย

สำหรับสิทธิของผู้ป่วยตามบทบัญญัติในกฎหมายไทยนั้น แม้จะมีได้ระบุไว้โดยตรง แต่ก็มีบทกฎหมายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ป่วยบัญญัติไว้เช่นกัน (วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, 2536, น. 487-793 และ อัจฉรา วีระชาลี, 2537, น. 59-95) คือ

1. กฎหมายรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 มีบทบัญญัติเกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ป่วย ดังนี้

1.1 เสรีภาพในการนับถือศาสนา โดยระบุในมาตรา 27 ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิิกายของศาสนาหรือ ลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวในวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการลิดรอนสิทธิหรือทำให้เสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนานิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติพิธีกรรม ตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น”

1.2 สิทธิในร่างกาย สิทธิในการเลือกรับการรักษา สิทธิในการตัดสินใจที่จะเลือกรักษา โดยระบุในมาตรา 30 ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพในร่างกาย” บทบัญญัติในมาตรานี้แสดงให้เห็นว่าผู้ป่วยมีเสรีภาพในร่างกายที่บุคคลอื่นต้องไม่ละเมิด การกระทำใด ๆ ในการตรวจวินิจฉัยหรือบำบัดโรคที่จะกระทำต่อผู้ป่วย โดยผู้ป่วยไม่ยินยอมเป็นการละเมิดแก่เสรีภาพของผู้ป่วย เว้นแต่จะเป็นการกระทำของเจ้าพนักงานสาธารณสุข ซึ่งใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2523 ที่จะกระทำการต่อผู้ป่วยที่เป็นโรคติดต่อภายในขอบเขตสาขของกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครองสาธารณสุขให้ได้ความปลอดภัย จากโรคติดต่อตามที่กฎหมายบัญญัติ

1.3 สิทธิในครอบครัว สิทธิส่วนตัว โดยระบุในมาตรา 44 ว่า “สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง และความเป็นอยู่ส่วนตัว ย่อมได้รับการคุ้มครอง”

1.4 สิทธิที่จะได้รับการเพื่อสุขภาพ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2534 ได้แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2538 โดยระบุในมาตรา 41 ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการทางสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานและผู้ป่วยมีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลโดยไม่คิดมูลค่า ทั้งนี้ตามที่

กฎหมายบัญญัติ” และในมาตรา 89 จัตวา ว่า “รัฐพึงส่งเสริมการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานโดยทั่วถึง และถึงให้การรักษายาบาลแก่ผู้ยากไร้โดยไม่คิดมูลค่า และพึงส่งเสริมให้เอกชนมีส่วนร่วมด้วยเท่าที่จะกระทำได้ การป้องกัน และขจัดโรคติดต่ออันตราย รัฐจะต้องกระทำให้แก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า และทันต่อเหตุการณ์” ซึ่งบทบัญญัติในมาตรานี้ เป็นคำมั่นสัญญาที่เสมือนกำหนดหน้าที่ของรัฐพึงกระทำ ในการให้บริการเพื่อสุขภาพต่อพลเมือง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประชาชนทุกคนควรมีสถานะที่จะได้รับบริการดังกล่าวจากรัฐตามบทบัญญัติในมาตรานี้ ซึ่งก็นับว่าสอดคล้องกับสิทธิทางด้านสุขภาพในมาตราที่ 25 ซึ่งบทบัญญัติในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 และจากการประชุมสมัชชาองค์การอนามัยโลก (World Health Assembly) เมื่อ พ.ศ. 2513 ที่ประชุมมีมติว่า “สิทธิที่จะได้รับบริการเพื่อสุขภาพ (The Right to Health) เป็นสิทธิพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน” โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือให้ประชาชนทุกคนบรรลุถึงความเป็นสุขที่ดี ในระดับที่สูงที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และเพื่อสนองวัตถุประสงค์ดังกล่าว สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาระบบสาธารณสุขแห่งชาติของทุกประเทศให้มีประสิทธิภาพ แต่เนื่องจากความจำกัดด้านทรัพยากรและความหลากหลายในการกำหนดขอบเขตบริการสุขภาพ ดังจะกล่าวโดยรวมแล้วสิทธิที่จะได้รับการบริการสุขภาพ ก็คือสิทธิของปัจเจกบุคคลที่มีโอกาสเท่าเทียมกันในการได้รับบริการเพื่อสุขภาพ โดยไม่คำนึงว่าบุคคลนั้นมีความสามารถที่จะรับภาระค่าบริการได้หรือไม่ก็ตาม

2. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สัมพันธภาพระหว่างผู้ให้บริการทางด้านสุขภาพและผู้ป่วย มีลักษณะเป็นสัญญาในกฎหมายแพ่ง สิทธิของผู้ป่วยในฐานะของคู่สัญญาทางแพ่งย่อมจะเกิดขึ้นตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนี้

2.1 ผู้ป่วยต้องรู้สาระสำคัญที่ผู้ให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุขกระทำต่อตน ความยินยอมของผู้ป่วยจึงจะมีผลในทางกฎหมาย ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 156 ระบุไว้ว่า “การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมเป็นโมฆะ” ซึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันแห่งสิทธิในการรับรู้ของผู้ป่วยเกี่ยวกับการกระทำใด ๆ ต่อตน ของผู้ให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุข

2.2 ผู้ป่วยต้องได้รับการบอกกล่าว หรืออธิบายคุณสมบัติของแพทย์ ผู้ทำหน้าที่ให้บริการและวิธีการกระทำที่ผู้ป่วยจะได้รับ มิฉะนั้นความยินยอมของผู้ป่วยย่อมไม่สมบูรณ์ เพราะสำคัญผิด ซึ่งในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้ระบุไว้ในมาตรา 157 159 162 และ 175 อันเกี่ยวข้องกับผู้ป่วยทางจิตคือ “บุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถแล้ว ผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์แล้วแต่กรณี แต่คนเสมือนไร้ความสามารถจะบอกล้างก่อนที่ตนจะพ้นจากการเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถได้ ถ้าได้รับความยินยอมของผู้พิทักษ์” และ “บุคคลวิกลจริตผู้กระทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะตามมาตรา 30 ในขณะที่จิตของบุคคลนั้นไม่วิกลจริตแล้ว”

3. ประมวลกฎหมายอาญา สิทธิของผู้ป่วยในทางอาญานั้น พิจารณาได้จากหลักของความรับผิดชอบในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความยินยอมที่ได้รับการบอกกล่าวและความยินยอมของผู้ป่วยเป็นการบัญญัติรับรองถึงสิทธิของผู้ป่วย ดังนี้

3.1 สิทธิของผู้ป่วยในการที่จะรับการปกปิดเรื่องราวไว้เป็นความลับโดยระบุในมาตรา 323 ว่า “ผู้ใดล่วงรู้หรือได้มาซึ่งความลับของผู้อื่นโดยเหตุที่เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่โดยเหตุที่ประกอบอาชีพทางแพทย์ เภสัชกร คนจำหน่ายยา นางผดุงครรภ์ ผู้พยาบาล นักบวช หมอความ หนายความ หรือผู้สอบบัญชี หรือโดยเหตุที่เป็นผู้ช่วยในการประกอบอาชีพนั้นแล้ว เปิดเผยความลับนั้นในการที่น่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ” ซึ่งการรับรองสิทธิดังกล่าวเป็นการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลของผู้ป่วยและอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าต้องไม่ขัดกับประโยชน์ของสาธารณะ

3.2 สิทธิส่วนบุคคลของผู้ป่วยในชีวิตร่างกาย หรือสิทธิในความมั่นคงปลอดภัยของผู้ป่วย สิทธิของผู้ป่วยประการนี้ เป็นเรื่องของการตัดสินใจอย่างอิสระของผู้ป่วยในการที่จะกำหนดว่าจะให้ผู้รักษาทำสิ่งใดแก่ร่างกายของตนซึ่งในทางอาญาจะมีเรื่องที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เรื่องของการทำร้ายร่างกาย (มาตรา 290, 295-298 และ 300) และความผิดต่อเสรีภาพ (มาตรา 309-311) เพราะทั้ง 2 เรื่องดังกล่าวจะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการกระทำต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ป่วย

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522

กฎหมายฉบับนี้นับเป็นกฎหมายมหาชนที่บัญญัติถึงสิทธิของผู้บริโภคไว้อย่างชัดเจน และได้นิยามความหมายของ “ผู้บริโภค” ไว้อย่างกว้างขวาง ซึ่งก็รวมถึง “ผู้ป่วย” ในความหมายที่ปรากฏในบทความนี้เข้าไว้ด้วย สิทธิของผู้บริโภค ตามมาตรา 4 แห่ง พ.ร.บ. คุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ได้บัญญัติไว้ 4 ประการ คือ

1. สิทธิที่จะได้รับข่าวสาร รวมทั้งคำพรรณนาคุณภาพที่ถูกต้อง และเพียงพอเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ
2. สิทธิที่จะมีอิสระในการเลือกหาสินค้าหรือบริการ
3. สิทธิที่จะได้รับการพิจารณา และชดเชยความเสียหาย
4. สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้า หรือบริการ

จากบทบัญญัตินี้ จะเห็นได้ว่าผู้ป่วยมีสิทธิที่จะรู้หรือได้รับข่าวสารที่เพียงพอเกี่ยวกับบริการที่ตนจะได้รับ ก่อนที่ผู้ป่วยจะตัดสินใจให้ความยินยอมต่อผู้ประกอบวิชาชีพ ซึ่งก็ตรงกับหลักการของความยินยอม ที่ได้รับการบอกกล่าว ที่ถือเป็นหน้าที่ของผู้ให้บริการ จะต้องเปิดเผยข้อมูล

ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผู้ป่วยให้เจ้าตัวได้ทราบตามความจริง และก็สอดคล้องกับสิทธิของคู่กรณีในทางกฎหมายแพ่งดังกล่าวมาแล้วในข้อ 1.2.2 นอกจากนี้การให้ข้อมูลแก่ผู้ป่วยถือเป็นการเคารพในสิทธิของบุคคล ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันเกือบทุกประเทศ

ข้อแนะนำการวิจัยในคนของสมาคมวิจัยแห่งชาติ

ได้ออกข้อแนะนำการวิจัยคนไว้เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2518 มีข้อกำหนดให้ผู้วิจัยมีหน้าที่ต้องชี้แจงให้ผู้ที่ยอมตนให้ทดลองทราบ (วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, 2537, น. 30) ดังนี้

1. วิธีการ หรือแผนงานที่ผู้อาสา หรือผู้ป่วยจะต้องปฏิบัติ
2. อันตรายที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการวิจัย และภายหลังการวิจัย ตลอดจนการป้องกันที่เตรียมไว้
3. ประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากการวิจัย
4. คำอธิบายข้อข้องใจต่าง ๆ จนหมดความเคลือบแคลงสงสัย

ข้อแนะนำนี้แสดงถึงสิทธิของผู้อาสา หรือของผู้ป่วยที่ยอมตนให้ทดลอง ข้อแนะนำนี้แม้จะมีใช้บทบัญญัติของกฎหมาย แต่ก็แสดงถึงการยอมรับสิทธิทางกฎหมายของผู้ป่วยที่มีอยู่